

УДК 340+346.51
DOI <https://doi.org/10.32782/39221549>

Шендер Т. Ю.,

*аспірантка Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України»*

ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ (ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ) ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

LEGAL RELATIONS IN THE FIELD OF USE OF ALTERNATIVE (RENEWABLE) ENERGY SOURCES

У даній досліджено теоретичні аспекти правового регулювання у сфері альтернативних (відновлювальних) джерел енергії. Правовідносини у цій сфері визначаються рядом законів, нормативних актів та міжнародних угод, які мають на меті регулювання ринку альтернативної енергетики, сприяння її розвитку та забезпечення сталих енергетичних практик. Застосування альтернативних джерел енергії визначено одним із пріоритетних напрямів державної політики України в електроенергетичному комплексі, що відповідає прагненням України стати рівноправним суб'єктом нової кліматично нейтральної політики.

Проведено аналіз природи правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та визначення місця їх складу у енергетичній системі права України.

Розглянуто історичні етапи становлення та розвитку енергетичної сфери України, законодавчу обґрунтованість і практичну доцільність розвитку використання джерел альтернативної енергетики. Визначено права та обов'язки стимулюючих та стимульованих суб'єктів відносин, які закріплені у відповідних нормативно-правових актах та становлять зміст відносин стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

Для комплексного вирішення поставленої проблеми проаналізовано ряд досліджень і публікацій у сфері правовідносин, використання альтернативної енергії та стимулювання її розвитку та наголошено, що активний розвиток альтернативної енергетики – це більше ніж просто чергова інновація, це новий спосіб функціонування енергетичної системи, що має свої особливості, потенційні загрози й вимагає розробки відповідних правових підходів до свого регулювання. Наближення положень національного законодавства до європейських норм відбувається поетапно, зокрема, шляхом включення загальновизнаних міжнародних стандартів та принципів у галузі альтернативної енергетики у законодавство України.

Розвиток альтернативних (відновлювальних) джерел енергії може вирішити низку проблем світової спільноти у вкрай важких умовах воєнного часу та сприяти сталому розвитку та захисту навколишнього середовища.

Ключові слова: історичні періоди, стимулювання, складові правовідносин, суб'єкти правовідносин, альтернативна енергетика, джерела енергетики.

This article examines the theoretical aspects of legal regulation in the field of alternative (renewable) energy sources. Legal relations in this area are defined by a number of laws, regulations and international agreements aimed at regulating the alternative energy market, promoting its development and ensuring sustainable energy practices. The use of alternative energy sources is defined as one of the priority directions of the state policy of Ukraine in the electric power complex, which corresponds to the aspirations of Ukraine to become an equal subject of the new climate-neutral policy.

An analysis of the nature of legal relations in the sphere of the use of alternative energy sources and the determination of their place in the energy system of Ukrainian law was carried out.

The historical stages of the formation and development of the energy sector of Ukraine, the legal validity and practical feasibility of the development of the use of alternative energy sources are considered. The rights and obligations of stimulating and stimulated subjects of the relationship are defined, which are fixed in the relevant legal acts, and constitute the content of the relationship of stimulating the use of alternative energy sources.

For a comprehensive solution to the problem, several studies and publications in the field of legal relations, the use of alternative energy, and the stimulation of its development were analyzed, and it was emphasized that the active development of alternative energy is more than just another innovation, it is a new way of functioning of the energy system, which has its characteristics, potential threats and requires the development of appropriate legal approaches to its regulation. The approximation of the provisions of the national legislation to the European norms is taking place in stages, in particular, by including generally recognized international standards and principles in the field of alternative energy into the legislation of Ukraine.

The development of alternative (renewable) energy sources can solve several problems of the world community in the extremely difficult conditions of wartime and contribute to sustainable development and environmental protection.

Key words: historical periods, stimulation, components of legal relations, subjects of legal relations, alternative energy, energy sources.

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в сфері енергетики через триваючі військові дії, створює некеровані загрози національній безпеці країни, зокрема, призводить до падіння виробництва електроенергії. Це обумовлює необхідність використання альтернативних джерел енергії, котрі мають глобальну перспективу як складова сталого розвитку суспільства. Отже адекватною відповіддю на виклики енергетичної безпеки держави є зміщення акцентів в бік збільшення частки відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі країни, насамперед кореляція векторів розвитку енергії сонця та вітру у загальному обсязі енергії, яка надходитиме на енергоринок країни. Відповідно все частіше в теоретичній та практичній площині піднімається питання необхідності належного, динамічного нормативно-правового регулювання відносин у сфері використання джерел альтернативної енергетики, необхідним елементом якого має стати впровадження заохочувальних заходів розвитку галузі. Стимулювання, залучення у господарський обіг нових джерел альтернативної енергетики вимагає формування комплексного підходу до правового забезпечення цієї сфери господарської діяльності. Зважаючи на наявні у нашій державі проблеми у здійсненні обґрунтованого підвищення частки альтернативних джерел енергії, питання з'ясування природи правовідносин у даній галузі є актуальним, а дослідження їх складових важливим і своєчасним. Виклики стійкості електроенергетики в умовах повномасштабного воєнного вторгнення у поєднанні із динамічними змінами правового поля у сфері альтернативної енергетики, спричиняють необхідність наукових пошуків у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, як опосередковано, так і безпосередньо досліджувалась такими науковцями, як: О. Артеменко, О. Бодак, І. Гурська, О. Кулик, Д. Молдованов, А. Павлига, Д. Полюхович, Є. Платонова, О. Улютіна, Г. Христенко, Д. Штода, І. Черниш та інші. Проте, в наукових працях вищезгаданих науковців розкриваються лише окремі аспекти відносин у сфері альтернативної енергетики, а без розв'язання питань правового харак-

теру навряд чи можна очікувати позитивних змін у сфері альтернативної енергетики. Це пов'язано не лише із недосконалістю вітчизняного законодавства у зазначеній сфері, але й із залишенням поза увагою науковців-правників питань вивчення складових правовідносин в системі альтернативних джерел енергії в умовах повномасштабної війни

Метою статті є теоретичний аналіз природи правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії та визначення місця їх складу у енергетичній системі права України.

Виклад основного матеріалу. На думку О. Бодак впровадження альтернативних джерел енергії в Україні відбувається доволі повільно [2]. З цього приводу Д. Молдованов зауважує, що існуюче правове регулювання в безпековій сфері та сфері регулювання відносин, пов'язаних з альтернативною енергетикою для цього є недостатнім [6]. Нами не поділяються висловлені наукові позиції О. Бодак та Д. Молдованова, оскільки наведені твердження, взаємопов'язані, й, на нашу думку, націлені на привернення уваги до практичних проблем регулювання правовідносин у сфері використання джерел альтернативної енергетики, проте їх висловлювання дещо архаїчні. Новітній розвиток енергетики в цілому надає нові можливості у процесі розробки альтернативної енергетики, використання її як в Україні, та і за її межами.

На переконання А. Павлиги, останнім часом розвиток альтернативної енергетики стає дедалі стрімкішим та виходить на нові рівні. Науковець відзначає, що нині відновлювальні джерела енергії є одним із кращих джерел енергопостачання [7].

Г. Христенко та І. Гурська вказують на необхідність широкого використання альтернативних джерел енергії, що визначається швидким зростанням потреби в електричній енергії, яка за прогнозами має збільшитися у 2 рази до 2030 року та в 4 рази до 2050 року порівняно з 2000 роком [12]. Вказана позиція знаходить свій розвиток у працях Д. Штоди, в яких наголошується, що для досягнення таких результатів держава здійснює керований вплив на відповідні суспільні відносини [14].

Зважаючи на викладені думки науковців щодо розвитку джерел альтернативної енерге-

тики, найчастіше фігурує публічний інтерес, тобто інтерес держави, у якому відображається зростання потреб суспільства в енергії, що спонукатиме до модернізації правового регулювання відносин в цієї сфері та впровадження найкращих міжнародних практик.

З огляду на тематику дослідження в межах нашої статті доцільно розглянути сучасний стан і шляхи розвитку такого напрямку міждисциплінарних досліджень, як правовідносини у сфері використання альтернативних джерел.

Як зазначають Т. Харитонова та Х. Григор'єва наявні окремі наукові розвідки не формують цілісного уявлення про юридичну природу відносин альтернативної енергетики, а демонструють скоріше дискусійність цього питання [11].

Один із перших вітчизняних наукових підходів щодо місця альтернативних джерел енергії в системі права України висловлений Л. Бондарем, який вважає, що правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії, сформували новий правовий інститут у складі природоресурсного права [2].

Тому дослідники, що аргументують наведену точку зору, наголошують, що використання здобутків інших наук має використовуватися правниками в якості підґрунтя актуальності теми, в ролі важливого аргументу щодо зростаючого суспільного значення відповідних відносин та необхідності їх адекватного правового регулювання.

Втім, енергетична галузь загалом і альтернативна енергетика, як її складова частина, знаходяться під значним державним контролем та регулюванням, що є підґрунтям для розвитку адміністративних договорів публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики.

Крім цього існує великий пласт адміністративно-правових досліджень енергетичних відносин, які певним чином зачіпають відносини альтернативної енергетики. З одного боку, така широка палітра галузевих досліджень є позитивним фактором, адже дозволяє розглянути різні аспекти відносин альтернативної енергетики.

Однак, негативним наслідком слід визнати фрагментарність таких досліджень. Правове регулювання альтернативної енергетики, як

структурна частина енергетичного права перймає його характерну рису – комплексність, саме тому ці відносини мають вивчатися, як єдине ціле. Так, Д. Полухович досліджуючи специфіку правового регулювання правовідносин у сфері використання альтернативних джерел енергії, вважає, що тут трапляються, як «класичні» адміністративні договори, так можливе й існування «змішаних» договорів, які у тому числі матимуть риси адміністративних [9]. Це означає, що суб'єкти задіяні у сфері використання альтернативних джерел енергії, працюватимуть у полі публічної адміністрації (публічно-приватного партнерства), і у зв'язку з цим їх діяльність підпадатиме під регулювання не лише адміністративного законодавства, але й господарського права, а у деяких випадках – цивільного права.

Цікавою є концепція О. Стояна, який акцентує увагу на європейському досвіді використання механізмів публічно-приватного партнерства у сфері альтернативної енергетики, як інструменту взаємодії інтересів держави та приватних суб'єктів. Науковець наголошує на тому, що в сучасних умовах дефіциту бюджетних коштів та, як наслідок, неспроможності держави самостійно втілювати проекти у сфері альтернативної енергетики, публічно-приватне партнерство є однією з найперспективніших та ефективних форм їх фінансування [9].

Також активними у вивченні енергетичних відносин є представники науки господарського права. Їх дослідження цілком закономірно зосереджені на господарсько-правових аспектах діяльності у сфері альтернативної енергетики. Це безпосередньо пояснює ігнорування еколого-правової складової частини цих відносин. Саме тому господарсько-правові дослідження не можуть претендувати на вичерпання теми правового регулювання у сфері альтернативної енергетики.

Становлення правового регулювання відносин з використання альтернативних джерел, як зазначає Я. Черкас, пов'язане зокрема із прийняттям Закону України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 року, коли ці відносини вперше стали предметом правового регулювання, [13].

Слід зазначити, що одним із перших актів Європейського Союзу (далі – ЄС) присвячених

правовому регулюванню відносин, пов'язаних із використанням альтернативних джерел енергії, є Зелена книга Європейської Комісії від 20.11.1996 року. Наслідком дискусії щодо Зеленої книги стало затвердження в 1997 році Білої книги «Енергія для майбутнього: відновлювані джерела енергії», яка визначила стратегію ЄС та план дій.

У рамках виконання зобов'язань України за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства та Угодою про асоціацію з Європейським Союзом прийнято Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 року № 2019-VIII, який спрямований на імплементацію актів законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики. Отже, імплементація міжнародних стандартів у сферу альтернативних джерел енергії, визнаних європейським співтовариством, є об'єктивною необхідністю на шляху прагнення України бути рівноправним учасником міжнародних відносин з Європейським Союзом.

Як бачимо, відбувається поетапна гармонізація внутрішньодержавних правових норм, інститутів та механізмів із чинними загальноновизнаними європейськими стандартами у галузі альтернативної енергетики. Такий процес відбувається зокрема, шляхом включення загальноновизнаних міжнародних стандартів та принципів у галузі альтернативної енергетики у вітчизняне законодавство в цілому.

Слід зазначити, період дослідження правової природи відносин в сфері альтернативної енергетики є порівняно нетривким: наукова увага до альтернативно-енергетичних правових проблем стала відчутною лише у 2000-х роках. Коротка історія становлення правової доктрини у сфері регулювання альтернативної енергетики пояснює наявність багатьох [11]. Умовно правовий розвиток України в сфері регулювання відносин пов'язаних з використанням альтернативних джерел енергії Д. Молдованов ділить на такі категорії:

1992–2000 роки – створення основних понять у сфері альтернативної електроенергетики та закріплення загальних принципів, початок законотворчої діяльності у сфері регулювання відносин пов'язаних з альтернативною енергетикою. Крім того, в цей період відбувається прискорений розвиток відносин,

пов'язаних з використанням відновлювальних джерел енергії у європейських країнах, створюються міжнародні нормативні акти та держави приходять до певного консенсусу в боротьбі із загрозами, які несуть первинні джерела енергії та їх переробка, адже в європейських країнах істотно погіршився стан довкілля.

2000–2009 роки – створення основоположної правової бази для регулювання відносин, пов'язаних з генерацією альтернативної енергетики, законодавча підтримка політики європейських держав та підтримання загальної тенденції у розвитку відновлювальних джерел енергії, відсутність сталого механізму важелів та стимулів розвитку та впровадження джерел альтернативної електроенергетики. В даний період в Україні створюється понятійний апарат у сфері альтернативної енергетики, який закріплено у діючих законах про електроенергетику. Крім того, України долучається до участі у окремих міжнародних організаціях, метою яких є встановлення єдиного дієвого механізму із збереження екологічного середовища та стабілізації фінансової сфери держав, які постраждали через паливну кризу. Вступ до міжнародних організацій супроводжується прийняттям зобов'язань, щодо розвитку нових технологій із відновлювальної енергетики. Такі угоди не лише створюють певний алгоритм дій держав-учасниць, але визначають терміни для реалізації зазначених зобов'язань.

2009–2015 роки – створення дієвого механізму з регулювання правовідносин у сфері відновлювальної енергетики. Внесення змін у вже існуюче, спеціальне законодавство створило у державі дієвий механізм стимулів та противаг у сфері альтернативної енергетики. Прийнято значну кількість законів про оподаткування та митний режим, що надало поштовх у реалізації програм з розвитку відновлювальної енергетики. Саме в цей період прийнято найважливіший нормативно правовий акт у сфері регулювання відносин в сфері альтернативної енергетики – Закон України «Про альтернативні джерела енергії», механізм стимулювання розвитку та впровадження альтернативної енергетики, почав діяти більш ефективно.

2015–2020 роки – відбулося докорінне реформування всієї галузі електроенергетики країни, в тому числі альтернативної енергетики

ки. Виконуються міжнародні зобов'язання та реформується ринок електричної енергії. Ця реформа неоднозначно позначилась на функціонуванні сфери відновлювальної енергетики. Однак завдяки їй були створені нові ринки, які необхідні для ефективного функціонування об'єктів альтернативної енергетики, а саме балансуєчий ринок. Крім того, створений спеціалізований суб'єкт, який відповідає за діяльність виробників енергії із відновлювальних джерел енергії та веде розрахунки з ними [6].

2020–2023 року – значна частина цього періоду охопила повномасштабне військове вторгнення з боку сусідньої країни. Воєнні дії завдали значних втрат енергетичній галузі, які полягають, зокрема у постійних ракетних обстрілах об'єктів критичної інфраструктури. Проте, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 373-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року», місією Енергетичної стратегії України до 2050 року визначено створення умов для сталого розвитку національної економіки через забезпечення доступу до надійних, стійких і сучасних джерел енергії [1].

Коротка історична ретроспектива дає можливість визначити етапи становлення і розвитку в Україні правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики та особливі риси цих відносин. Так, правовідносини стимулювання використання альтернативних джерел енергії, вирізняються своїм суб'єктним складом, до якого можна включити дві категорії: стимулюючого суб'єкта, тобто того, хто стимулює, а також стимульованого суб'єкта, тобто того, кого стимулюють.

З огляду на вказане вище, створення економічно вигідних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики, одне з найважливіших завдань держави, оскільки на їх основі суб'єкти господарювання та приватні домогосподарства заохочуватимуться до виробництва та споживання енергії, виробленої з відновлювальних джерел.

Стимулюючий суб'єкт – це, перш за все, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи, що уповноважені на прийняття рішення про надання стимулювання.

Стимульованим суб'єктом певних видів стимулювання також можуть виступати як суб'єкти

господарювання, так і приватні домогосподарства. Однак правова природа стимулювання використання альтернативних джерел енергії, передусім, обумовлюється сферою виникнення цих відносин, а саме сферою господарювання, адже центральне місце стимулювання використання (виробництва і споживання) альтернативних джерел енергії посідає господарська діяльність суб'єктів господарювання у цій сфері. У свою чергу, основними стимулюючими суб'єктами в системі розглядуваних нами правовідносин є державні органи виконавчої влади. Так, згідно з ч. 2 ст. 4 та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» Кабінет Міністрів України здійснює: державне управління у сфері альтернативних джерел енергії шляхом реалізації державної політики в галузі альтернативних джерел енергії та управління нею; державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії. Шляхи здійснення останнього закріплені в ч. 2 ст. 5 згаданого Закону.

Також суб'єктами організаційно-господарських відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є міністерства. Насамперед це Міністерство енергетики України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Одним із основних суб'єктів організаційно-господарських відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП) – постійно діючий центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. На нього покладено здійснення державного регулювання, моніторингу та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Окрім того, саме НКРЕКП здійснює державне регулювання діяльності щодо забезпечення купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом, який наразі є основним способом стимулювання розвитку альтернативної електроенергетики.

Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання в сфері альтернативної енергетики є ліцензування, підтримка конкуренції та обмеження

монополізму на енергетичних ринках. Оскільки господарська діяльність із виробництва електричної енергії з альтернативних джерел підлягає ліцензуванню, до суб'єктів зазначених відносин належить і Державна регуляторна служба України. Заходи, спрямовані на усунення негативного впливу монопольних утворень на конкуренцію на енергетичних ринках здійснюються Антимонопольним комітетом України. В практиці цього державного органу є рішення, що безпосередньо стосуються сфери альтернативної енергетики. Наприклад, рішенням Адміністративної колегії Кіровоградського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України від 14.11.2019 року № 61/10-р/к, притягнуто до відповідальності у вигляді штрафу ПрАТ «Кіровоградобленерго» за зловживання монопольним становищем на ринку розподілу енергетичної енергії. Наслідком цього стало ущемлення інтересів споживачів та виробників електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та понесення ними матеріальних збитків через неможливість продавати електроенергію, вироблену з альтернативних джерел енергії, за «зеленим» тарифом.

Суб'єктами господарсько-виробничих відносин в сфері альтернативної енергетики є учасники енергетичних ринків. Наприклад, за класифікацією Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 року № 2019-VIII, такими є: споживачі, виробники, електропостачальники, трейдери, оператор системи передач, оператори системи розподілу, оператор ринку, гарантований покупець.

Таким чином, розкриття суб'єктів та об'єктів правовідносин дозволить краще зрозуміти реальні фактичні зв'язки, сформувавши діалектичну єдність «форми» та «змісту» правовідносин.

Висновки. Для правового регулювання відносин в сфері альтернативної енергетики характерна комплексність, яка супроводжується динамічним розвитком. Специфічною ознакою цих відносин є використання в господарській діяльності особливих джерел генерації енергії. Таким чином, суспільні відносини в сфері альтернативної енергетики виникають з приводу здійснення господарської діяльності в одному секторі економіки, розвиваються у взаємодії. Для них є характерним широке коло учасників - суб'єктів господарювання, споживачів, держави. Такі відносини демонструють предметне різноманіття (ознаки приналежності до предмету регулювання різних галузей права - господарського, екологічного, адміністративного, фінансового, земельного та інших галузей права). Будучи єдиними за економічною сутністю, вони одночасно зазнають впливу норм різної галузевої належності, поєднаних специфічною ціллю регулювання.

Аналіз етапів становлення правовідносин в сфері альтернативної електроенергетики свідчить, що бажані вектори їх розвитку найбільш ефективно забезпечуються шляхом впровадження системи юридичних засобів стимулюючого характеру, що створюють привабливі умови входження виробників енергії з альтернативних джерел на відповідні енергетичні ринки, спонукають їх до сталого виробництва. Разом з тим, впровадження таких норм не має порушувати ринкові механізми господарювання, збалансованого функціонування енергетичних ринків.

Дослідження характеру взаємодії груп суспільних відносин в сфері альтернативної енергетики вказує на необхідність формування функціональних зав'язків між нормами, що їх регулюють, що сприятиме подоланню несистемності правового забезпечення здійснення господарської діяльності в цьому секторі економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артменко О.В., Ладиченко В.В., Улютіна О.А. Просьюмери як суб'єкти у сфері альтернативної енергетики: окремі аспекти правового забезпечення. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://www.lsej.org.ua>.
2. Бодак О. Місце альтернативних джерел енергії в системі об'єктів екологічного права України. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://pgp-journal.kiev.ua>.
3. Кузьміна М.М. Поняття та види енергії з альтернативних джерел. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.
4. Кулик О.І. Поняття господарсько-правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://molodyvcheny.in.ua>.

5. Молдованов Д.В. Суб'єкт електроенергетики у сфері альтернативної енергетики як об'єкт фінансового права. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://pgr-journal.kiev.ua>.
6. Молдованов Д.В. Фінансово-правове забезпечення державної політики у сфері альтернативної енергетики. Дис. канд. юр.: 081 / Денис Володимирович Молдованов; Харківський нац. універ. внутр. справ. Міністерства внутрішніх справ України; наук. керівник Денисов А.І. – Харків, 2020. – 238 с.
7. Павлига А.В. Закордонний досвід правового забезпечення інноваційного використання відновлювальних джерел енергії. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://pravoisuspilstvo.org.ua>.
8. Платонова Є.О. Стимулювання розвитку альтернативної енергетики за законодавством європейського союзу. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://www.lsej.org.ua>.
9. Полюхович Д.О. Адміністративний договір, як форма адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://dspace.opua.edu.ua>.
10. Полюхович Д.О. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://pgr-journal.kiev.ua>.
11. Харитонова Т., Григорєва Х. Доктрина правового регулювання альтернативної енергетики в Україні: сучасні тенденції розвитку. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <https://kelmczasopisma.com>.
12. Христенко Г.М., Гурська І.С. Інноваційно-інвестиційна діяльність у розвитку альтернативних джерел енергії. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <http://www.economy.nauka.com.ua>.
13. Черкас Я.В. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <https://core.ac.uk>.
14. Штода Д.О. Стимулююче тарифоутворення, як засіб адміністративно-правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики. [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – [Режим доступу]. – <https://ir.kneu.edu.ua>.